

## ROMÁNIA HOZZÁJÁRULÁSA A HITLERELLENES HÁBORÚHOZ.

1944. AUGUSZTUS 23—1945 MÁJUS 9.

A Román Népköztársaság Fegyveres Erői Minisztériumának  
Katonai Kiadója. Bukarest, 1958. 572 l., 25 tk.

CONTRIBUTIA ROMÎNIEI LA RĂZBOIUL ANTI-HITLERIST.  
(23 AUGUST 1944—MAI 1945)

Editura Militară a Ministerului Forțelor Armate ale R. P. R.

Románia ez évben ünnepelte felszabadulásának 15. évfordulóját. A nagyszabású ünnepek már lezajlottak, az élet újra a hétköznapi kerékvágásba zökkent. De az évforduló alkalmával előtérbe került kérdések még a felszínen vannak. Hogyan készítették elő az augusztus 23-i fegyveres felkelést, hogyan zajlott le, milyen következményei voltak? Ilyen és ezekhez hasonló kérdések az évforduló kapcsán nemcsak Románia, hanem a határon túli közvéleményben is felmerültek. Megválaszolásukhoz járul hozzá a Román Párttörténeti Intézet munkatársaiból és a Katonai Akadémia tisztjeiből alakult munkaközösség jelen kötete. Szerzői, a Párttörténeti Intézet, a Külügyminisztérium, a Fegyveres Erők Vezérkari Főnöksége levéltárait, megjelent tanulmányokat és korabeli sajtóanyagokat használtak fel munkájuk megírásához. S ha a kezünkben lévő kötet hamarabb, nem kifejezetten az évfordulóra készült, a magyar olvasó számára mégis alkalmat nyújt annak áttekintésére, hogy a Magyarország fejlődésébe oly gyakran belejátszó Románia történetének említett eseményei hogyan is alakultak. Mindezt megkönynyíti a jól tagolt könyv világos felépítése.

A munka első része, az 1944. augusztus 23-i fegyveres felkeléssel foglalkozva, mindenekelőtt azt a politikai és katonai helyzetet írja le, amelyből a felkelés kinőtt. A hitleri Németország oldalán viselt háború — mint a kötetben felsorolt adatokból megtudjuk — komoly mértékben igénybe vette és kimerítette Románia nyersanyag- és embertartalékait. 1941 nyaratól 1944 tavaszig Románia megközelítőleg 400 000 embert veszített, a hátország a növekvő drágaság és az állandó rekvirálások terhei alatt nyögött. A túrhetetlen helyzet kiváltotta a lakosság mind nagyobb arányú elégedetlenségét. Az ország hangulatában beállott változás az

ellenzéki politikai mozgalmak térnyerésében is kifejezésre jutott. A RKP kezdeményezésére május elsején megalakult a Munkás Egységfront, és 1944 nyarán a Blocul Național Democratic. Utóbbinak a polgári ellenzéki pártok, Maniu Parasztpártja és D. Brătianu Liberális Pártja is tagjai voltak. Nem annyira a németek elleni harci készség, mint inkább taktikai megfontolások készítették őket erre a lépésre. Egyrészt ugyanis a RKP befolyása éppen következetes antifasiszta harca következtében olyannyira megnövekedett, hogy a polgári ellenzéki pártok elszigetelődésével fenyegetett, másrészt pedig a Szovjet Hadsereg közeledő előrenyomulását látva úgy gondolták, hogy egy gyors kiugrással át tudják menteni a monarchiát és a régi rendszert. Hasonlóképpen gondolkozott Mihály román király is.

Az ellenzéki mozgalmak megerősödésében tehát – miként azt említettük – fontos erjesztő szerep jutott a front közelségének is. A németek nagy jelentőséget tulajdonítottak Romániának, a Kárpátok és a Fekete-tenger között húzódó 600 km-es frontszakasznak. Ezt a frontszakaszt a dél-ukrajnai hadtest 613 000 katonája védte, a szovjet csapatok áprilisban mégis elérték a román határt. Ebből az alkalomból – április 2-án – a szovjet kormány nyilatkozatot adott ki, amelyben bejelentette, hogy a Szovjet Hadsereg az ellenség üldözése közben Románia földjére lép, anélkül azonban, hogy igényelné társadalmi rendjének megváltoztatását.

A németek bizalmát élvező Ion Antonescu államfő mindent elkövetett, hogy késleltesse a bukást. Totális háborút igyekezett előkészíteni, de a külső, s ezek nyomán a belső erőviszonyok eltolódásával megingott a lába alatt a talaj. A fegyveres felkelés előkészítése napirendre került.

Az 1944. június 13-ról 14-re virradó éjszaka értekezetlet tartottak a RKP, a hadsereg, továbbá Bukarest katonai parancsnokságának a képviselői, és itt elhatározták egy katonai bizottság megalakítását amelyre a felkelés katonai előkészítése hárult. A katonai bizottság részletes, mintegy 124 kérdésre (Antonescuék letartóztatása, elfoglalandó épületek, a németek érintkezésének a megszakítása, a várható ellenállás leküzdése), kiterjedő tervet dolgozott ki. A terv elvetette azokat az elképzeléseket, amelyek Moldvában vagy a Tirgu-Jiu-i tartomány hegyeiben akarták kirombantani a felkelést, és a RKP javaslatát támogatta: a felkelés középpontja Bukarest legyen. Ennek megfelelően a fővárosban román csapatokat vontak össze és felfegyverezték a polgári lakosság részvételével alakult harci gárdákat is. A belpolitikai eseményeket a külső tényezők gyorsították meg. Augusztus 20-án a Szovjet Hadsereg megkezdte támadását és áttörte a németek védelmi vonalát. A következő napokon, 22-én és 23-án Maniu és Brătianu még egy kísérletet tettek, hogy rávegyék Antonescut a fegyverszüneti egyezmény aláírására. Miután visszautasításra találtak, a király magához kérte a németbarát államfőt, Ion Antonescut, és egy harci gárdaosztag letartóztatta őt, csakúgy, mint a többi minisztert. A király kinevezte az új kormányt, amelynek elnöke Sănătescu tábornok lett. Az eseményekből valamint megsejtő Gerstenberg tábornok, a német katonai misszió parancsnoka a királyi palotába sietett és a német csapatok szabad elvonulását kérte.

Kérése teljesítése fejében becsületszavát adta, hogy nem támadják meg Bukarestet. De alig hogy Băneasa-ba ért, megkezdte a támadás szervezését.

Időközben, este 10 órakor a rádió felolvasta a király proklamációját, amely hírül adta, hogy Románia kilépett a Németország oldalán viselt háborúból, fegyverszünetet kért és kapott a szövetséges hatalmaktól. Ezzel egyidejűleg a román katonaság és a hazafias harci gárdák megkezdték a legfontosabb középületek megszállását, a német csapatok lefegyverzését. A németek azonban nem tették le a fegyvert, a városban lévők megerősítették állásaikat és segítséget vártak azoktól, akik Bukarest környékén állomásoztak. Utóbbiak 24-én indították meg támadásukat. Elkeseredett harc után a felkelők nemcsak ezeket a támadásokat verték vissza, hanem a fővárosban lévő ellenállási góccokat is felszámolták. Augusztus 28-án este Bukarestben és környékén a harcok véget értek, magát Gerstenberget is foglyul ejtették.

Bukaresttel egyidejűleg összecsapások zajlottak le: Ploesti, Brassó, Turnu-Severin, Orsova és más városokban. Augusztus 31-re a Romániát megszállva tartó német csapatokat lefegyverezték.

*Hogyan alakult Románia helyzete a sikeres fegyveres felkelés után?* Erre a kérdésre ad feleletet a kötet II. része. Augusztus 24-én a Sănătescu kormány, amelynek többsége a régi rend híveiből állott, hadat üzent Németországnak. Szabadlára helyezte a politikai foglyokat, készségeit nyilvánított ki a fegyverszüneti egyezmény aláírására, de a tényleges harcokban nem akart részt venni. Úgyszintén mindent elkövetett ez a reakciós többség az ország demokratikus átalakulásának megakadályozása érdekében is. Maniu például, aki ennek az irányzatnak a fő képviselője volt, a sovinszta-nacionalista eszméktől fűtött Vasgárda-mozgalom (a Nyilaskeresztes Párt megfélelője) rehabilitására tett kísérletet.

Ezekkel a törekvésekkel a RKP vezetése alatt harcoló demokratikus erők szembeszegültek. A RKP augusztus 30-án megjelent kiáltványában és az aznapi gyűlésén tiltakozott a reakció mesterkedései ellen és szeptember 4-én felhívással fordult a hadsereghez, hogy minden erejével vegyen részt a Hitlerellenes háborúban. A párt elgondolásait a szeptember 12-én megkötött fegyverszüneti egyezmény is igazolta. A fegyverszüneti egyezmény lehetőséget nyújtott ugyanis Romániának ahhoz, hogy részt vegyen a Hitler ellen folytatott háborúban.

Az egyezmény további pontjait figyelembe véve, amelyek az ország demokratikus átalakulásának a lehetőségeit tartalmazták, a RKP szeptember 24-én nyilvánosságra hozta széleskörű programjavaslatát. A programjavaslat — amelyet az RKP az Országos Demokrata Arcvonal programjának szánt — a háborús bűnösök megbüntetését, a hadseregben és az államigazgatás szerveiben meghúzódó reakciós elemek eltávolítását, a nép- és a nemzetiség-elenes törvények hatályon kívül való helyezését, a nemzetiségi jogegyenlőség biztosítását, a földreform megvalósítását, az ország új külpolitikai orientációját, a németellenes háború támogatását stb. követelte. E programhoz csakhamar csatlakoztak: az Ekés Front, a szakszervezetek, a Madosz, az Uniunea Patrioților, és néhány tárgyalás

után a Szociáldemokrata Párt is. Eszerint ez a program a Munkás Egyesítségfront programja is lett egyben.

Az ország további fejlődése alapkérdéseinek megoldását javasoló program nagy visszhangot váltott ki. Amíg a népi tömegek örömmel üdvözölték azt, addig a kormány reakciós többsége és a körülötte tömörülők minden eszközzel akadályozták annak végrehajtását. Sőt, az ország demokratikus átalakulása előtt utat nyitó népmozgalmak (főldek elfoglalása, demokratikus tisztviselők megválasztása stb.) vérbefojtásával fenyegetőztek. Az RKP és a Szociáldemokrata Párt állam miniszterei erre október 16-án lemondtak tisztségeikről. Románia belpolitikai élete válságba jutott. A helyzet annyira aggasztó volt, hogy november 2-án a Szövetségi Ellenőrző Bizottság emlékiratot nyújtott át a Sănătescu kormánynak, amelyben arra kérte, hogy intézkedjék a frontot gyengítő állapot rendezése érdekében.

Ennek következtében november 4-én Sănătescu, a politikai pártok, a szakszervezetek és az Uniunea Patrioților szervezet egy-egy képviselőjéből megalakította második kormányát. A belpolitikai válságot azonban ezzel nem oldotta meg, csak elődázta. Felszínre kerülésében egy rendkívül sajnálatos nacionalista esemény játszott szerepet. Az történt ugyanis, hogy az Erdély földjére lépő Szovjet és Román Hadsereg nyomán ide özönlöttek a reakciós, vasgárdista elemekből álló ún. Maniugárdák, amelyek Észak-Erdély magyar lakossága körében a Szent Bertalan éjszaka emlékeztető vérfürdőt hajtottak végre. Egyúttal leváltották a román és magyar népi tömegek által megválasztott demokratikus tisztviselőket, s reakciós alispánokat és jegyzőket iktattak be. A demokratikus erők felháborodása oly erővel jutott kifejezésre, hogy a Szövetséges Ellenőrző Bizottság november 14-én elrendelte a reakciós román közigazgatás visszavonását Észak-Erdélyből. A reakciós hatóságok elleni harc azonban nemcsak Észak-Erdélyben volt probléma. A második Sănătescu kormány belügyminisztériuma elrendelte ugyanis a nép által megválasztott jegyzők letartóztatását. A demokratikus erők képviselői kérték ennek a rendeletnek az érvénytelenítését, de a kormány tagjainak többsége szolidaritást vállalt Sănătescucal és december 2-án lemondott. Az új kormány megalakítására még aznap N. Rădescu kapott megbízást, helyettese pedig, dr. Groza Péter, az Ekés Front vezetője lett.

Jelentett-e változást az előbbiekkal szemben Rădescu kormányának a megalakítása? Kétségtelen, hogy a demokratikus erők súlya megnőtt. (Az RKP, a Szociáldemokrata Párt, az Ekés Front, az Uniunea Patrioților és a szakszervezetek képviselői vettek részt benne), de többsége változatlanul akadályozta a demokratikus átalakulást, nacionalista uszítást folytatott. A Maniu párt gyulafehérvári szervezetének 1945-ös újrászervezése például a románok és a magyarok közötti problémák megoldására egyedül a kardot látja megfelelőnek. Akadályokat gördítettek a földreform véghezvitele elé, gátolták az államapparátus megtisztítását, az ipari termelés fellendítését is.

Miután ez a tény egyre nyilvánvalóbbá vált, az RKP előtt nem maradt más lehetőség, mint az, hogy harcot hirdessen egy demokratikus kormány hatalomra juttatása érdekében. A párt 1945. január 28-án hozta

nyilvánosságra az Országos Demokrata Arcvonal kormányzási programját, amely lényegében megfelelt az 1944. évi szeptemberi programnak. A felhívás után kibontakozó nagy népi mozgalmak tanúsították, hogy az ország lakosságának a többsége a demokratikus általakulás útját választotta. A január 26–30. között ülésező szakszervezeti kongresszus résztvevői, a földreformot öntevékenyen megvalósító parasztok százai tettek hitet ebbeli eltökéltségükről. A Rădescu kormány tehát választút elé állt, de nem tudta áttugorni saját árnyékát. Egyrészt engedett a tömegnyomásnak és februárban elfogadta a Nemzetiségi Statutum törvénytervezetet, amely a jogegyenlőség biztosítása irányában tartalmazott bizonyos intézkedéseket, de mindezt csak azért, hogy ennek leple alatt leszámolhasson a demokratikus mozgalmakkal. A „leszámolást” maga Rădescu jelentette be február 11-én, az Aro moziban tartott beszédében. Ott ezeket mondta: „A munkásosztálynak le kell mondania a politikai életben való részvételéről, a földreform elhibázott intézkedés lenne.” A Minisztertanács 16-i ülésén pedig bejelentette, hogy a földreform végrehajtását polgárháború árán is megakadályozza. A miniszterelnök kijelentéseitől felbátorított süvvölvények erre tüntetést rendeztek Bukarest utcáin. 19-én behatoltak a Malaxa gyárba és fel akarták oszlatni az üzemi bizottságot. Craiovában, Turnu-Măgurele-ben és más városokban letartóztatták a nép által választott tisztviselőket. 20-án reakciók löttek Bukarest egyik üzemének a munkásaira és még aznap Rădescu bejelentette, hogy a három belügyminisztériumi államtitkárságot (egyét az RKP képviselője töltött be) megszünteti. A Minisztertanács másnapi, február 21-i ülésén Groza Péter — az RKP és a Szociáldemokrata Párt képviselőitől támogatva — rámutatott arra, hogy Rădescu diktatúrára tör, és lemondását követelte. Mivel Rădescu ezt a népre hivatkozva visszautasította, nem volt más megoldás, mint hogy a népnek adják át a szót.

Február 24-én Bukarestben félmillió ember követelte Rădescu lemondását, és egy demokratikus kormány kinevezését. A nagygyűlés után, amikor a résztvevők fegyelmezett menete a Calea Victoriei-n vonult végig, Rădescu bebizonyította, hogy polgárháborús fenyegetéseit komolyan vette: a Rendőrprefektúra, a Belügyminisztérium és a Királyi Palota épületeiből a tüntetőkre lövetett. Ugyanígy akart eljárni a Galați-i és az Iasi-i nagygyűlés résztvevőivel szemben is, de számításai nem váltak be: a katonaság a tüntetők mellé állt. Egyidejűleg Temesvár, Constanta, Ploesti, Szeben, Segesvár, Bacău, Sinaia és más városok lakói is megmozdultak.

Románia politikai élete — Rădescu jóvoltából — a polgárháború szakadékanak a szélére csúszott, de a népi tömegek egyöntetű megmozdulása következtében sikerült elkerülni a veszélyt. Rădescunak távoznia kellett. Február 28-án bekövetkezett lemondása után a király még Barbu Știrbei herceg kinevezésével kísérletezett, de miután az Országos Demokrata Arcvonalba tömörült pártok semmi garanciát nem láttak a király jelöltjének a személyében, 2-án az ő jelöljüket, dr. Groza Pétert bízták meg a kormányalakítás feladatával. Groza Péter az új kormányba nemcsak az Országos Demokrata Arcvonalba tömörült pártok képviselőit vonta be, hanem a Maniu pártjából kivált Anton Alexandrescut és

Tatarescu Liberális Párt-ját is. A király március 3-án azzal utasította vissza az új kormány kinevezését, hogy abban Maniu és D. Brantianu nem szerepelnek. De 6-án, amikor Bukarestben 800 000 követelte Groza kormányának a kinevezését, még a gyűlés ideje alatt kénytelen volt e kívánságnak eleget tenni. Az új kormány, amelyben valóságos politikai súlyának megfelelően a munkásosztály is helyet kapott, gyorsított ütemben tárgyalta le az eddig elődázott kérdéseket. Március 7-i ülésén a földreformtervezetről, az államapparátus demokratizálásáról, a Hitler-ellenes háború támogatásáról tárgyalt. Másnap Groza miniszterelnök táviratban kérte a szovjet kormány hozzájárulását a román közigazgatás bevezetéséhez Észak-Erdélyben, azzal, hogy biztosítani fogja a nemzetiségek egyenjogúságát. A Minisztertanács március 21-i ülésén elfogadják azt a földreform-rendeletet, amelynek értelmében 1 468 000 hektár földből, 1 109 000 hektárt 918 000 parasztnak osztanak ki. Egyúttal az új kormány elrendelte a háborús bűnösök felelősségre vonását, az államapparátus megtisztítását, a hadsereg demokratizálását, és komoly erőfeszítéseket tett a gazdasági élet talpraállítására, a végső győzelem ki-harcolása érdekében.

A szövetséges hatalmak mindezen okok miatt nagy várakozással tekintettek a Groza-kormány működése elé. A Pravda március 22-i száma szerint az új kormány kinevezése megfelel a krimi határozatoknak. Anthony Eden, volt angol miniszterelnök március 20-i nyilatkozata szerint pedig semmi sem igazolja, hogy a Groza-kormány ne érdemelné meg a szövetségesek támogatását.

Az imént vázolt belpolitikai fejlődés szolgált háttérül és keretül azoknak a katonai erőfeszítéseknek, amelyekkel Románia részt vállalt a Hitler-ellenes háborúban.

Ezek leírását a kötet soronkövetkező részei tartalmazzák. Sorrendszerűen a III. rész azokkal a *katonai akciókkal foglalkozik*, amelyek Románia egész területének felszabadítását eredményezték. Az augusztus 23-i fegyveres felkelés után az 1. és a 4. román hadsereg előtt (utóbbi az időközben összevont és átszervezett 3. és 4. hadseregekből alakult) az a feladat állott, hogy kivédje a Kolozsvár, Marosvásárhely, Brassó, Békéscsaba, Kikinda, Versec körzetében összpontosított német erők támadását és eközben leplezze a szovjet erők dél-erdélyi és bánáti felvonulását. Mindez szeptember elseje és 20-a között zajlott le és a leg-erősebb védelmi harcokra az Erdélyi fensík centrumában, a Bánátban és az Erdélyi Érchegységtől nyugatra került sor. És mivel a szeptember 9-én a II. Ukrán Front parancsnoksága alá került román csapatok kivédtek az említett területeken kibontakozó német támadásokat és visszavonulásra kényszerítették őket, sor kerülhetett egész Észak-Erdély felszabadítására. Az Észak-Erdély felszabadítását megelőző támadó harcok már szeptember 18-án kezdődtek. Ezek keretében a 4. román hadsereg az Erdélyi fensíkon, a Maros felső szakaszán tevékenykedett, felszabadítva szeptember 28-án Marosvásárhelyt, az 1. román hadsereg pedig az Erdélyi Érchegységtől nyugatra, a Fekete- és a Fehér-Körös völgyében harcolt, Arad felszabadításában vállalva szerepet. A továb-

biak során a II. Ukrán Front centrumához tartozó 1. román hadsereg és a Tudor Vladimirescu hadosztály változatlanul az Érchegységtől nyugatra, Szalonta, Nagyvárad, Debrecen felszabadításában és a Tisza középső szakaszában kibontakozó harcokban vettek részt. A 4. román hadsereg pedig az Erdélyi fensíkon október 9-én megindult támadás vonalát követve, a II. Ukrán Front jobbszárnyán elhelyezkedve, október 11-én Kolozsvár, október 25-én Nagykároly és Szatmárnémeti felszabadítását segítette elő.

Észak-Erdély felszabadítása után a román hadsereg Magyarország és Csehszlovákia felszabadításához járult hozzá. Ami az előbbieket illeti: a könyv IV. részének olvasásából kiderül, hogy a román hadsereg magyarországi tevékenysége tulajdonképpen két nagy hadművelet: a debreceni és a budapesti köré csoportosítható. A debreceni hadműveletekben az 1. román hadsereg egységei (a lovassági hadtest, a 2. és 3. hegyi hadosztály) és a Tudor Vladimirescu hadosztály vettek részt. A ő nevékhöz kapcsolódik Debrecen október 19-én bekövetkezett felszabadítása. Ezek az egységek — jónéhány község felszabadítása után — jutottak ki október 23-án Rakamaz és Tiszalök között a Tiszához. Velük egy időben, október 11. és 28. között a 4. és a 7. hadtest (szintén az 1. román hadsereg egységei) Mindszent és Szolnok körzetében harcolt és részt vett a Tisza középső szakaszán az átkelés kierőszakolásában.

A budapesti hadműveletekben közvetlenül az 1. román hadsereg 7. hadteste vett részt, amely a főváros felé vezető útvonalon haladva elfoglalta Alpárt, Tápioszelét, és hozzájárult a külső védelmi öv áttöréséhez. Budapest belterületére 1945. január elsején Rákoshegy és Kőbánya irányából jutottak. Az ő nevékhöz fűződik a Lóverseny-tér, a Ferenc József laktanya, a Keleti pályaudvar elfoglalása.

A Budapest elfoglalására irányuló főcsapással egyidejűleg, azt támogatva a 4. román hadsereg Magyarország északkeleti részén harcolt, novemberben részt vett a tiszai átkelésben és Hegyalja elfoglalásában, és december 18-án átlépte a csehszlovák-magyar határt. Az 1. román hadsereg 4. hadteste, 2. és 3. hegyi hadosztályai, továbbá a Tudor Vladimirescu hadosztály Miskolctól délre, a Bükkben és a Mátrában tevékenykedtek. December 25-ről 26-ra virradó éjjel felszabadították Salgótarján. Magyarország felszabadításában az említett egységeken kívül a román repülő hadtest is részt vállalt. Az ő tevékenységüket leírva, a két szerző a román vezérkar levéltári anyagainak alapján érdekes adatokat közölnek a román hadsereg és a magyar lakosság viszonyát illetően. Eszerint az 1. román hadsereg 275 000 adag ételt, 3 700 kg kenyeret, burgonyát és főzelékléfét juttatott a lakosoknak, egészségügyi egységei pedig 65 000 esetben részesítettek betegeket orvosi ellátásban, 1850 diagnózist készítettek, 750 sebészeti beavatkozást eszközöltek. A nagykái kórházat rendszeresen ellátták élelemmel, a széchenyi iskolának könyveket ajándékoztak, a rákoskeresztúri múzeumnak pedig visszajuttatták elkobzott relikviáit.

A munka V. része: *A román hadsereg hozzájárulása Csehszlovákia felszabadításához* címet viseli. Alapos részletességgel ismerteti a Német-

ország elleni háborúban részt vevő Románia legjelentősebb harci cselekményeit. A 4. román hadsereg a 40. szovjet hadsereggel, az 1. román hadsereg pedig az 53. szovjet hadsereggel karöltve vett részt a csehszlovákiai harcokban. A román csapatok első akcióinak színhelye a csehszlovák-magyar határ és a Garam közé eső terület volt. A II. Ukrán Front jobbszárnyán elhelyezkedve, a román csapatok ezen a vidéken 1944. december 18-tól március 19-ig harcoltak. A 4. román hadsereg kezdetben Szina (Sena) s Torna körzetében harcolt, majd a rozsnói csatában való részvétel után behatolt a Garam felső völgyébe. Ott részt vett Losonc felszabadításában. Az 1. román hadsereg a Javorina hegység és sok helység felszabadítása után március 16-án kiért a Garam középső szakaszára. Miután a román csapatok a Garam völgyében felszabadították Zólyomot és a németek itteni hídfőállását felszámolták, megteremtették a garami átkelés feltételeit. Az átkelés után tevékenységük színhelye a Garam és a Morava között lévő vidékre tevődött át.

A Garam és a Morava között 1945. március 16-tól április 15-ig a román csapatok a bécsi hadműveletekhez tartozó harci cselekményekben vettek részt. Tevékenységüket a kötet a következő három jelentős esemény kapcsán említi: A 4. román hadsereg nagy egységei március 26-án Besztercebányát és április 3-án Körmöcbányát foglalták el. Ezzel egyidejűleg az 1. román hadsereg, felváltva a Tudor Vladimirescu hadosztályt, előbb védelmi harcot folytatott a Garam felső szakaszán, majd Vesca és Tebov Breznica között előkészítette és végrehajtotta a folyón való átkelést. Végül, április 7-től kezdődően mindkét román hadsereg, azaz majdnem mind a 15 román hadosztály a Fehér Kárpátok és a Kis Tátra meghódításáért küzdött. Amíg az 1. román hadsereg a Nyitra folyón való átkelés és Inovec elfoglalása után, április 11-én meginduló támadásának eredményeképp 23-ra feljutott a Fehér Kárpátok csúcsaira, addig a 4. román hadsereg a Kis Tátra birtokbavételéért küzdött.

A román hadsereg sorrendben az utolsó csehszlovákiai tevékenysége a Morvától nyugatra, a prágai hadműveletek keretében zajlott le. Május 2-től az 1. román hadsereg is részt vett a meginduló támadásban és 6-ra elfoglalta Kromerij (Kromeriz) és Koetin városokat. Bár a német hadvezetőség május 8-án elrendelte a fegyverletételt, a 4. román hadsereg Morvaországban még néhány napig harcban állott. Május 12. a román csapatokat 100 km-re Prágától Kreutzberg (Krucenburk), Bonau, Nove Mesto körzetében érte.

Az V. rész utolsó két fejezete a csehszlovákiai harcokban részt vett 2. román hadosztály és a román légi hadtest tevékenységét tárgyalja. A 2. román harcokosi hadosztály Csehszlovákiába való érkezésétől, 1945. február 26-tól kezdve előbb a Garamtól nyugatra lezajló harci cselekményekben vett részt, majd a Nyitra folyón való átkelés előkészítésében, Bratislava április 4-én végbement felszabadításában, végül a Morván való átkelés után Morvaföldön és Ausztriában harcolt. A román légi hadtest pedig a rendelkezésére álló lehetőségekkel: felderítéssel, légi szállítással, bombázással támogatta a román csapatok mozdulatait.

A könyv *Befejezés*-ében a szerzők összefoglaló számokkal igazolják a háborúban részt vállalt román ipar s gazdaság tetemes pénzügyi kiadásait.

A kötetet több korabeli fénykép teszi szemléletesebbé, s a leírt hadműveletekben való tájékozódást 25 katonai térkép, továbbá a könyvet lezáró név- és helységmutató könnyíti meg.

*Csatári Dániel*